

NT

***Trisetum sibiricum* Rupr. Koniętlica syberyjska**

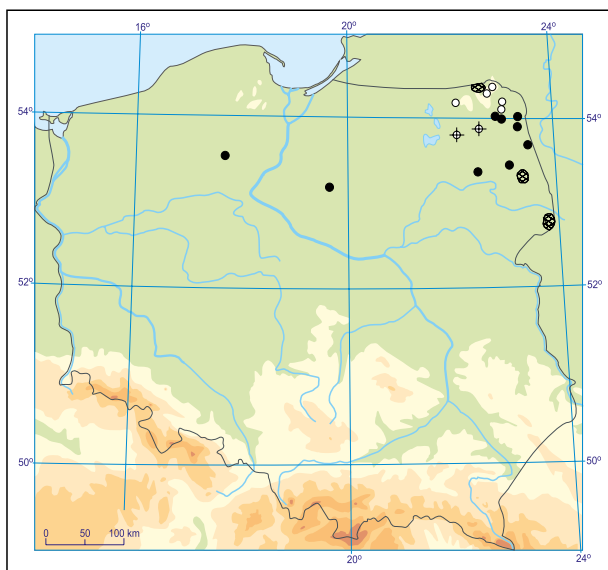
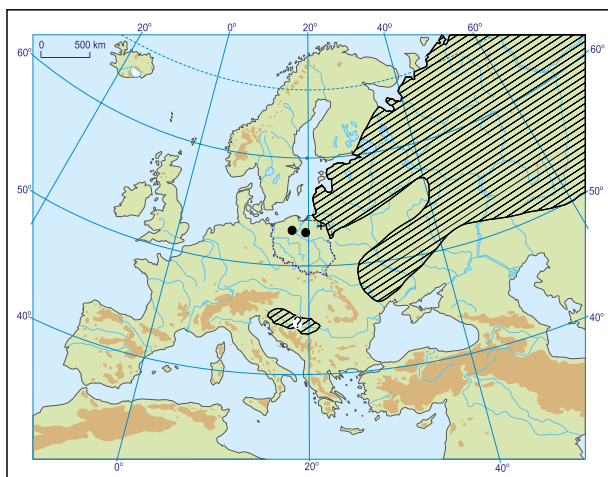
Rodzina: *Poaceae* (*Gramineae*) – wiechlinowate (trawy)

Status

W Polsce gatunek bliski zagrożenia. W krajach ościennych: zagrożony na Białorusi i na Litwie.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek szeroko rozprzestrzeniony w Azji, w jej części centralnej, we wschodniej i zachodniej Syberii, w Mongolii i Chinach, na Dalekim Wschodzie oraz w strefie arktycznej. W Ameryce Północnej odnotowany na Alasce. Najwyższe stanowiska, powyżej 2600 m n.p.m., leżą w górach Mongolii. W Europie jego występowanie jest ograniczone do wschodniej części kontynentu. Na Litwie, Łotwie, w Estonii i na Białorusi koniętlica syberyjska spotykana jest rzadko. Rośnie także w północnej,

centralnej i południowo-zachodniej Rosji, na Ukrainie, a być może również w krajach byłej Jugosławii oraz w Rumunii (Hultén, Fries 1986; Frey 1992; Ingelög i in. 1993).

Występowanie w Polsce

Koniętlica syberyjska, której część zachodniej granicy zasięgu przebiega przez Polskę, została tutaj zidentyfikowana z końcem lat 60. XX w., mimo że jej występowanie dokumentuje materiał zielnikowy z XIX stulecia (Chrtek 1968; Ceynowa-Giełdon 1988; Sokołowski 1981b, 1988g; Frey 1992). Głównym obszarem występowania *Trisetum sibiricum* jest północno-wschodnia część kraju. Gatunek najczęściej spotykany jest tu w dużych kompleksach leśnych Puszczy: Białowieskiej, Knyszyńskiej i Rominckiej. Poza tym *T. sibiricum* znane jest z kilkunastu stanowisk rozproszonych w północnej części Niziny Północnopodlaskiej, m.in. na Wzgórzach Sokólskich (Wołkowycki 2012b), w Kotlinie Biebrzańskiej, a także na Pojezierzu Litewskim i we wschodniej części Pojezierza Mazurskiego, m.in. w Puszczy Boreckiej (Sokołowski 1981a, b, 1988g, 1995a, b; Sokołowski, Wołkowycki, w druku). Poza obszarem zwartego zasięgu koniętlicy syberyjską odnaleziono w okolicy Tucholi (Ceynowa-Giełdon 1988), gdzie jednak nie potwierdzono jej w 2009 r. (L. Rutkowski, inf. ustna) oraz w Górznieńsko-Lidzbarskim Parku Krajobrazowym (Gawenda, Załuski 2001). Większość stanowisk została odnotowana po 1980 r. W północno-wschodniej Polsce koniętlica syberyjska jest zapewne częstsza niż wskazują istniejące dane, ponieważ jest to gatunek łatwy do przeoczenia.

Siedliska i fitocenozy

Koniętlica syberyjska związana jest przede wszystkim z roślinnością reprezentującą różne fazy początkowych stadiów sukcesji lub regeneracji lasów bagiennych. Wchodzi w skład nieleśnych zbiorowisk roślinnych utrzymujących się nawet ponad pół wieku po zaprzestaniu użytkowania kośnego. Dość dobrze znosi częściowe zacienienie. Utrzymuje się także w warunkach dominacji i silnej konkurencji ze strony siedliskotwórczych bylin klonalnych, przede wszystkim różnych gatunków wysokich turzyc. Gatunek był notowany w różnych zbiorowiskach roślinnych (Sokołowski 1981b, 1988g; Ceynowa-Giełdon 1988; Załuski, Gawenda 2003; Sokołowski, Wołkowycki, w druku). Wchodzi w skład szuwarów ze związku *Magnocaricon* (np. *Caricetum appropinquatae*, *Thelypterido-Phragmitetum*) oraz mechowisk ze związków *Caricion nigrae* i *Caricion lasiocarpae* (np. z dominacją *Carex rostrata*). Występuje na nieużytkowanych łąkach ze związków *Calthion* (*Angelico-Cirsietum oleracei*, *Caricetum cespitosae*, *Cirsietum rivularis*) i *Molinion* (*Junco-Molinietum*, *Selino-Molinietum*) oraz w ziołoroślach (związki *Aegopodion* i *Filipendulion*). Występuje w zaroślach wierzbowych *Salicetum pentan-*

dro-cinereae, a także w lukach i miejscach prześwietlonych w lasach bagiennych, przede wszystkim sosnowo-brzozowych (*Thelypterido-Betuletum pubescentis*) oraz w mezotroficznych postaciach olsów i łęgów.

Morfologia i biologia

Roślina wieloletnia, luźnokępkowa, o źdźbłę do 100 cm wysokim, zwykle z 4 węzłami. Wiecha do 20 cm, z długimi, nieco szorstkimi gałązkami. Kłoski 2–3(4)-kwiato-we, błyszczące, o złotobrazowym połysku. Oś plewki dolnej nie jest zgięta kolankowato, u podstawy opatrzona białawymi włoskami. Liście do 9–10 mm szerokości. Kwitnie w czerwcu i lipcu. Liczba chromosomów wynosi $2n=14$ (Frey 1992).

Charakterystyka populacji

Populacje lokalne konietlicy syberyjskiej są zwykle niewielkie, a ich liczebność nie przekracza kilku lub kilkadziesiąt kęp, choć zdarza się niekiedy, że jej pokrycie w fitocenozach jest znaczne (Ceynowa-Giełdon 1988; Sokołowski 1988g; Załuski, Gawenda 2003; Sokołowski, Wołkowycki, w druku). W Puszczy Białowieskiej gatunek znany jest z około 40 stanowisk, z których większość zlokalizowana jest w dolinie Narewki w Białowieskim Parku Narodowym (Sokołowski 1995a; Sokołowski, Wołkowycki, w druku). Lokalnie występuje tam od jednej do ponad 500 kęp konietlicy syberyjskiej. W Puszczy Knyżyńskiej gatunek odnotowano dotychczas na niespełna 10 stanowiskach. Na ogół populacje są małe, a ich liczebność nie przekracza zapewne 1,5 tysiąca kęp (Sokołowski 1995b; Wołkowycki 2008a). Na kilku stanowiskach w Puszczy Rominckiej, głównie w dolinach Błędzianki

i Żytkiejmskiej Strugi, napotkano miejscami ponad 100 kęp (Sokołowski, Wołkowycki, w druku). Na stanowisku w Górznieńsko-Lidzbarskim Parku Krajobrazowym stwierdzono ponad 130 kęp na powierzchni około 2 ha (Gawenda, Załuski 2001). Na podstawie danych o ogólnym rozmieszczeniu i o wielkości populacji z najlepiej pod tym względem poznanych obszarów puszczańskich całkowitą liczebność gatunku w kraju można szacować najwyżej na około 5 do 7 tysięcy kęp.

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek zaliczany do narażonych lub rzadkich, bliski zagrożenia (Rutkowski 1997; Jackowiak i in. 2007). Jako rzadki oraz typowy dla naturalnych torfowisk niskich jest potencjalnie zagrożony. Lokalne populacje mogą zanikać w wyniku zmiany stosunków wodnych (przesychania torfowisk w efekcie dawnych melioracji lub podtopienia części doliny rzecznej przez bobry) oraz postępującej sukcesji wtórnej, a także w wyniku intensywnego zagospodarowania użytków zielonych (Ceynowa-Giełdon 1988; Sokołowski 1988g). Dlatego niektóre stanowiska, np. z okolic Ełku, udokumentowane okazami zielnikowymi, najprawdopodobniej już nie istnieją (Sokołowski 1988g). Na wielu stanowiskach nie wykazuje jednak tendencji do zanikania, utrzymując się nawet na brzegach rowów melioracyjnych, na ekstensywnie użytkowanych łąkach i w nitrofilnych ziołoroślach (Ceynowa-Giełdon 1988; Załuski, Gawenda 2003). Głównym czynnikiem, który wpływa na ograniczone występowanie i niewielką liczebność gatunku w Polsce są zapewne suboptymalne warunki klimatyczne w pobliżu absolutnego, południowo-zachodniego kresu zasięgu w Europie. Ochrona gatunku i stanowisk powinna zatem polegać głównie na zachowaniu dotychczasowego charakteru bagien, w tym na utrzymaniu istniejących stosunków wodnych. Największe populacje znane w Polsce chronione są w Białowieskim Parku Narodowym.

Ludwik Frey, Tomasz Załuski,
Dorota Gawenda-Kempczyńska i Dan Wołkowycki

Summary

The occurrence of *Trisetum sibiricum* in Europe is restricted to the eastern part of the continent (e.g. Poland, Russia, Latvia, Belarus). In NE Poland it reaches the western limit of its distribution. It was recorded there for the first time in the 19th century. The species occurs now mainly in the north-east of the country; most sites have been found after 1980. Several previously known localities are now historical. Two sites are located beyond the continuous area of *T. sibiricum* distribution (central part of Pomerania). The plant prefers wet habitats (e.g. natural fens) and occurs, among others, in the *Caricetum appropinquatae*, *Thelypterido-Phragmitetum* (alliance *Magnocaricion*) and in the syntaxa of the alliances *Caricion nigrae* and *Caricion lasiocarpae*. The species was also noted in the *Angelico-Cirsietum oleracei*, *Caricetum cespitosae* and *Cirsietum rivularis* (alliance *Calthion*). The main threat to this rare species is drainage of habitat. The best method to protect *T. sibiricum* and its threatened habitat is to maintain the entire endangered wetland biotopes.